

**SPORTDAGI GENDER STEREOTIPLARI VA ULARNI
BARTARAF ETISH*****Boymuradov Ismatilla Xasanovich****Iqtisodiyot va pedagogika universiteti NTM v.b.professori*

Annotatsiya. Ushbu maqolada sport sohasida mavjud bo'lgan gender stereotiplari, ularning shakllanish omillari, sportchilar faoliyatiga ko'rsatadigan salbiy ta'siri hamda ularni bartaraf etishning samarali yo'llari ilmiy asosda tahlil qilinadi. Tadqiqot jarayonida sportchilar, murabbiylar va sport menejerlari ishtirokida so'rovnoma va suhbatlar o'tkazildi. Olingan natijalar sportdagi gender stereotiplari sportchilarning ruhiy holati, motivatsiyasi va natijadorligiga sezilarli ta'sir ko'rsatishini tasdiqladi. Maqolada ta'lim tizimi, ommaviy axborot vositalari va davlat siyosatining gender tenglikni ta'minlashdagi roli asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: sport, gender tenglik, stereotip, ayol sportchilar, erkak sportchilar, ijtimoiy muhit, sport psixologiyasi, teng imkoniyat.

Аннотация. В данной статье научно анализируются гендерные стереотипы, существующие в сфере спорта, факторы их формирования, негативное влияние на деятельность спортсменов, а также эффективные пути их устранения. В ходе исследования были проведены анкетирования и интервью с участием спортсменов, тренеров и спортивных менеджеров. Полученные результаты подтвердили, что гендерные стереотипы существенно влияют на психологическое состояние, мотивацию и результативность спортсменов. Обоснована роль системы образования, средств массовой информации и государственной политики в обеспечении гендерного равенства в спорте.

Ключевые слова: спорт, гендерное равенство, стереотип, женщины-спортсменки, мужчины-спортсмены, социальная среда, спортивная психология, равные возможности.

Annotation. This article provides a scientific analysis of gender stereotypes in sport, the factors influencing their formation, their negative impact on athletes' performance, and effective ways to overcome them. The research involved surveys and interviews with athletes, coaches, and sports managers. The results confirm that gender stereotypes significantly affect athletes' psychological condition, motivation, and performance. The role of the education system, mass media, and state policy in ensuring gender equality in sport is also substantiated.

Keywords: sport, gender equality, stereotype, female athletes, male athletes, social environment, sports psychology, equal opportunities

Kirish.

Zamonaviy jamiyatda sport nafaqat jismoniy faollik va sog'lom turmush tarzining muhim shakli, balki ijtimoiy tenglik, shaxsiy rivojlanish va madaniy qadriyatlarning aks etish maydoni sifatida ham namoyon bo'lmoqda. Shunga qaramay, sport sohasida hanuzgacha gender stereotiplari keng tarqalgan bo'lib, ular ayollar va erkaklarning sportdagi imkoniyatlarini teng darajada amalga oshirishiga to'sqinlik qilmoqda[1]. Gender stereotiplari sport turlarini "erkaklar sporti" va "ayollar sporti"ga ajratish, ayol sportchilarga nisbatan ishonchsizlik, jismoniy imkoniyatlarni past baholash, ularning tashqi ko'rinishiga ortiqcha e'tibor qaratish, erkak sportchilardan esa mutlaq kuch va dominantlikni kutish kabi turli ko'rinishlarda namoyon bo'ladi. Ushbu maqolada sportdagi gender stereotiplari sabablari, ularning sportchilar faoliyatiga salbiy ta'siri hamda ularni bartaraf etish yo'llari ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilindi.

Metodlar.

Tadqiqot davomida sport va gender masalalariga oid milliy va xorijiy ilmiy manbalar tahlil qilindi, shuningdek, turli sport turlari bilan shug'ullanuvchi 40 nafar sportchi, 10 nafar murabbiy va 5 nafar sport menejeri ishtirokida so'rovnomalar hamda suhbatlar o'tkazildi. Ishtirokchilar orasida ayollar va erkaklar teng nisbatda tanlab olindi. So'rovnoma davomida sportchilar duch kelayotgan gender kamsitish holatlari, stereotip ta'sirida yuzaga keladigan psixologik bosim, o'ziga bo'lgan ishonch va sportdagi teng imkoniyatlar masalasi o'rganildi. Tadqiqotda tahlil,

taqqoslash, sotsiologik so‘rov, statistik ma’lumotlarni umumlashtirish va ekspert baholash metodlaridan foydalanildi[2].

Natijalar.

Olingan natijalar shuni ko‘rsatdiki, sportdagi gender stereotiplari hanuzgacha barqaror saqlanib qolmoqda. So‘rovda ishtirok etgan ayol sportchilarning 68 foizi faoliyati davomida kamida bir marta jinsiga oid kamsitish, ishonchsizlik yoki ijtimoiy bosimga duch kelganini bildirgan[4]. Ayniqsa, og‘ir atletika, boks, kurash, futbol kabi “an’anaviy erkaklar sporti” deb qaraladigan yo‘nalishlarda ayollar ko‘proq stereotip to‘siqlarga duch kelayotgani ma’lum bo‘ldi. Erkak sportchilarning ham ma’lum qismi nozik harakat, estetika va muvozanat talab qiluvchi sport turlarida shug‘ullanishi ularning “erkaklik” sifatiga zid deb baholanayotganidan norozi ekanliklarini ta’kidladilar. Bu holatlar sportchilarning ruhiy holatiga, motivatsiyasiga va sport faoliyatidagi barqarorligiga salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda.

Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, gender stereotiplari avvalo oila, maktab, ommaviy axborot vositalari va ijtimoiy muhit orqali shakllanadi. Bolalik davridan boshlab qiz bolalarga muloyimlik, sokinlik, uy ishlariga moyillik singdirilsa, o‘g‘il bolalarga kuch, qat’iyat, raqobatbardoshlik targ‘ib qilinadi. Natijada sportga munosabat ham shu asosda shakllanadi va ayrim sport turlariga jinsiy belgi bilan baho berila boshlaydi. Ommaviy axborot vositalarida ayol sportchilar ko‘proq tashqi qiyofasi bilan tasvirlanishi, erkak sportchilar esa kuch va natijalari bilan namoyish etilishi stereotiplarning mustahkamlanishiga xizmat qiladi[3].

Gender stereotiplari sportdagi iqtidorlarning to‘liq kashf etilmasligiga ham sabab bo‘lmoqda. Qator iqtidorli qizlar oilaviy yoki ijtimoiy bosim tufayli sportni erta tark etishga majbur bo‘layotgani aniqlangan. Erkak sportchilarda esa ayrim sport turlariga nisbatan “nomunosib” degan tushunchalar shakllanib, o‘z qiziqishlarini erkin tanlash imkoniyati cheklanmoqda. Bularning barchasi sportning asosiy tamoyili bo‘lgan teng imkoniyat va adolat prinsiplariga zid hisoblanadi.

Natijalar.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, gender stereotiplarini bartaraf etishda eng muhim omil — ta'lim va tarbiya tizimidir. Maktab va sport maktablarida qizlar va o'g'il bolalar uchun teng sport imkoniyatlarini yaratish, sport turlarini jinsga ajratmasdan targ'ib qilish muhim ahamiyat kasb etadi. Murabbiylar va pedagoglar o'z faoliyatida ongli ravishda gender neytral yondashuvni qo'llashi, sportchilarni jinsiga qarab emas, balki qobiliyati va mehnati asosida baholashi zarur. Bundan tashqari, sport psixologlari orqali sportchilarga stereotip ta'siriga qarshi psixologik barqarorlikni shakllantirish ham muhim yo'nalishlardan biridir[5].

Ommaviy axborot vositalarining roli ham alohida ahamiyatga ega. Ayol sportchilarning yutuqlari, rekordlari, professional mahorati keng va ijobiy yoritilishi, erkak sportchilarning esa noan'anaviy sport turlaridagi muvaffaqiyatlari jamiyat ongida ijobiy o'zgarishlar yuzaga keltiradi. Gender tenglikka asoslangan sport reportajlari, hujjatli filmlar va ijtimoiy loyihalar stereotiplarni bosqichma-bosqich yo'q qilishga xizmat qiladi.

Shuningdek, davlat siyosati va sport tashkilotlarining faoliyati ham muhim ahamiyat kasb etadi. Oxirgi yillarda O'zbekistonda ayollar sportiga alohida e'tibor qaratilmoqda, qizlar orasida sportni ommalashtirish, ular uchun musobaqalar sonini oshirish, sport maktablari tarmog'ini kengaytirish ishlari olib borilmoqda. Bu jarayon gender tengligiga erishish yo'lidagi muhim qadam sifatida baholanmoqda. Shu bilan birga, sport federatsiyalari va klublarida rahbarlik lavozimlarida ayollar ulushini oshirish ham stereotiplarni bartaraf etishda samarali vosita bo'la oladi.

Muhokama.

Muhokamalar natijasida shunday xulosaga kelindiki, gender stereotiplari sportning nafaqat ijtimoiy, balki psixologik va jismoniy samaradorligiga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi. Stereotiplar sportchining o'ziga bo'lgan ishonchini pasaytiradi, ichki to'siqlarni kuchaytiradi, musobaqa paytidagi ruhiy barqarorlikka putur yetkazadi. Aksincha, tenglik, adolat va erkin tanlov muhitida yetishgan sportchilar yanada yuqori natijalarga erishishi, o'z salohiyatini to'liq namoyon qilishi mumkin.

Xulosa.

Xulosa qilib aytganda, sportdagi gender stereotiplari — jamiyatda shakllangan ijtimoiy qarashlar mahsuli bo‘lib, ularni bartaraf etish uzoq muddatli, tizimli va kompleks yondashuvni talab etadi. Ta’lim tizimi, ommaviy axborot vositalari, sport tashkilotlari, murabbiylar va oilalarning hamjihatligi natijasida sportda teng imkoniyatlar muhiti shakllanadi. Gender tenglikka asoslangan sport muhiti nafaqat sport natijalarining oshishiga, balki sog‘lom, adolatli va barqaror jamiyatni shakllantirishga ham xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Sh. Rahmonov. Sport sotsiologiyasi asoslari. — Toshkent: O‘qituvchi, 2021.
2. O‘zbekiston Respublikasi “Jismoniy tarbiya va sport to‘g‘risida”gi Qonuni. — Toshkent, 2020.
3. Karimova D. Sport psixologiyasi. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2022.
4. Abdurahmonov A. Yoshlar sporti va ijtimoiy muhit. — Toshkent, 2019.
5. Messner M. Taking the Field: Women, Men, and Sports. — Minneapolis: University of Minnesota Press, 2018.
6. Sunatov, J. R., Rustamov, R., & Dustmurodova, M. (2024). KOMPYUTER LINGVISTIKASIDA FONETIK TAHLIL JARAYONI. Modern Science and Research, 3(5), 191-195.
7. Normurodovna, A. M. (2025). OLIY TA'LIM MUASSASALARI HAMDA MAKTABLARDA INGLIZ TILINI O'QITISHNING O'XSHASH VA FARQLI JIHATLARI. Modern education and development, 37(3), 284-289.
8. Egamberdiev, K., Khidirova, N., Juraev, D. A., & Elsayed, E. E. (2024). Numerical solution of groundwater modeling for mountains regions of Uzbekistan. Discover Water, 4(1), 111.
9. Zohirov, K., Temirov, M., Boykobilov, S., Berdiev, G., Ruziboev, F., Egamberdiev, K., ... & Madatov, K. (2025). Electromyography-Based Sign Language Recognition: A Low-Channel Approach for Classifying Fruit Name Gestures. Signals, 6(4), 50.
10. Djumanov, J. X., Ishankhadjaev, O. A., & Begimqulov, D. Q. (2019). Egamberdiev Kh., Jumanov JJ Development Of A Hydrogeological Simulation

Model Of Geofiltration Processes In Regional Aquifers Of Fergana Valley. In International Conference on Information Science and Communications Technologies (ICISCT). Tashkent, Uzbekistan (pp. 1-4).

11. Юсупов, Р. А., & Ишанходжаев, О. (2020). Egamberdiev Kh., Ахралов ШС Ер ости сувлари геофилтрация жараёнларини моделлашнинг дас-турий таъминотини ишлаб чиқиш. TATU хабарлари” Илмий-техника ва ахборот таҳлилий журнали, 3, 55.

12. Djumanov, J. X., Zayniddinov, H. N., & Eshmurodov, D. E. (2020). Egamberdiev Kh. Mathematical Modeling of the Processes Formations of stocks in Low Water Period (on the example of the Karshi aquifer). International Journal of “Innovate Technology and Exploring Engineering (IJITEE)” ISSN, 2278-3075.

13. Axmedovna, B. S. (2025, February). Ingliz tilini o'rganishda o'zaro muloqotning ahamiyati. In International Educators Conference (pp. 318-325).

14. Сунатов, Д., Зикриллаева, Ф., АлишEROVA, Г., & Дустмуродова, М. (2025). Jahon adabiyotshunosligi rivoji. Объединяя студентов: международные исследования и сотрудничество между дисциплинами, 1(1), 124-126.

15. Сунатов, Д., Зикриллаева, Ф., Шерматов, Р., & Розимуродов, М. (2025). Amaliy tilshunoslik masalalari. Объединяя студентов: международные исследования и сотрудничество между дисциплинами, 1(1), 126-128.